

ÁCS TIBOR

KATONAKÉNT IS MAGYAR

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009. 238 o.)

A Zrínyi Kiadó a „legnagyobb magyar” önkéntes katonai szolgálatba lépésének 200. évfordulóján méltó módon emlékezett meg Széchenyi István grófról, amikor igényes kivitelben, színes képanyaggal és némileg kibővítve újra kiadta Ács Tibornak, a hadtudomány akadémiai doktorának 1994-ben megjelent munkáját. A szerző kutatásainak, eredményeinek nyomán talán jobban megismerhetővé vált az a Széchenyi, akit a közvélemény azidáig kevésbé ismert: a katona, méghozzá a huszártiszt Széchenyi, aki a könyv áttekintő térképe révén jól láthatóan megfordult az 1809 és 1815 közötti háborúk fontosabb hadszínterein a győri sánctábornoktól a lipcsei népek csatáján át Tolentinóig. Ráadásul, Ács Tibor könyvéből jól kivehetően, Széchenyi fiatalkori törekvései kezdetben egy minél magasabbra vezető katonai karrierre irányultak, amely érdekében minden követ megmozgatott.

A könyv időrendben haladva rajzolja meg főszereplője katonaeletének, pályafutásának ívét, amelyet, hála a pedáns császári-királyi katonai bürokráciának, a szerző elsődleges forrásokra támaszkodva tudott bemutatni. Ács Tibor precízen átnézte a Széchenyi karrierjének szempontjából releváns irategyütteseket az ausztriai és hazai közgyűjteményekben egyaránt, így a nemesi felkelés iratait, az Udvari Haditanács különféle sorozatait, a Budai Főhadparancsnokság és a katonai adminisztráció központi személyügyi gyűjteményét.

Az első fejezetekben röviden megismerhetjük az ifjúkort, a neveltetés éveit és a családi hátteret. Véleményem szerint már itt nem ártott volna néhány mondatban szólni az egyetlen, jelentősebb katonai pályát befutott elődről, Széchenyi Antal tábornokról, aki 1767-ben altábornagyi rangban hunyt el. Később – Széchenyi 7. huszárezredbeli karrierje kapcsán – előkerül e név, és érdekes módon kiderül, hogy egy Antal gróf által tett szívesség még fél évszázad múltán is elősegítette leszármazottja boldogulását.

Értékes adalékok a pályafutáshoz az eddig még sajnós (részben) kiadatlan Széchenyi-levelek, továbbá a Napló bejegyzései is, ame-

lyek révén a száraz, hivatalos dokumentumok által felvázolt kép egy nagy egyéniség szubjektív észrevételeivel, „széchenyisen” gazdag és intenzív reflexiókkal egészülnek ki.

A karrier kezdetén a nemesi felkelésben, főhadnagyi rangban, 17 évesen kifejtett tábor-kari szolgálat áll, amelyet a szerző részben a katonai iratokra támaszkodva térképezett fel. Széchenyi ekkor korát meghazudtoló érettségről, felelősségtudatról tett tanúbizonyságot, továbbá személyes bátorságát is bizonyította, amikor Meskó tábornok levelét a Dunán ladikban, ellenséges tűzben vitte el a nádornak.

A kitűnő szolgálat talán nem lett volna elegendő a katonai karrier megalapozásához, ahhoz a befolyásos, grófi atya közbenjárása is kellett. Mai szemmel meglehetősen szokatlan és visszatszó Széchenyi Ferenc gróf részéről a családi kapcsolatok mozgósítása és a kilincselés, amelyet fiai katonai pályáját elősegítendő fejtett ki, viszont a korszakban ez, tekintve az ezredtulajdonosi rendszer meglehetősen feudalisztikus jellegét, általános gyakorlat volt. Helyénvalóak Ács Tibor megállapításai a karrier kezdetén az apa meghatározó szerepére vonatkozóan.

1810. január elsejével vette kezdetét Széchenyi tényleges szolgálata a császári-királyi hadseregben. Tanulságos a szerző adata a huszártisztí pálya népszerűségére vonatkozóan, az, hogy a 7. huszárezred rendszeresített 17 főhadnagyi helyén 25-en szolgáltak, vagyis nyolc fő számfeltetiként is vállalta a szolgálót. Ezután a szerző minden részletre kiterjedően adja vissza az ifjú tiszt és családjának törekvését a minél gyorsabb előrejutásra, amelynek érdekében Széchenyi rövid idő alatt megjárta a 7. huszárezredet, az 1. ulánuszredet, ahol sógora Zichy ezredes egyengette útját, majd az angol régenshercegről elnevezett 5. huszárezred következett. Nem volt könnyű helyzetben a szerző, hiszen az ifjú gróf harctéri szolgálatának ismertetéséhez 1809 és 1815 között az egyes hadjáratok gyakran bonyolult és kevésbé ismert történetét is be kellett mutatnia. Arisztokrataként Széchenyi István gróf kitűnő esélyt kapott a sorstól: Schwarzenberg herceg

parancsörtsitzjeként hívhatta fel magára előjárói, és a birodalom legfontosabb személyiségei figyelmét. A parancsörtsitztek névsorát olvasva, Széchenyi mellett olyan neveket találunk, mint Clam, Paar, Chotek, vagyis a cseh-osztrák arisztokrácia krémje is vele szolgált. Talán nem lett volna haszontalan, ha a szerző röviden utal az ő karrierjük további alakulására is. Vajon az ő pályájuk is megakadt a századosi rendfokozatban?

Széchenyi kapitány híres lipcsei futárszolgálatának egy teljes fejezetet szentel Ács Tibor, hiszen ez katonáskodásának talán legismertebb (és legfeldolgozottabb) momentum. Bemutatja a történetírásunkat régóta foglalkoztató futárküldetésről született tanulmányokat, történelmi állásfoglalásokat, vitákat és Széchenyi utólagos interpretációját is, amelyben alighanem túltengett saját teljesítményének önmarcangoló lekicsinylése. Ez utóbbi „önleplezés” teszi a tett megítélését igazán nehéz történelmi feladattá. A szerző e ponton azonban bővíthette volna tudásunkat a Széchenyi-küldetés részleteinek feltárásával. Maga is sajnálkozva állapítja meg, hogy a bécsi hadilevéltárban e szempontból máig feltáratlan a Schwarzenberg-hadsereg hadműveleti iratanyaga. Ezt a hiányt azonban talán nem lett volna nehéz orvosolni, hiszen az Alte Feldakten kétségtelesen terjedelmes gyűjteményében névmutató is segíti a kutatást. Így az a furcsa helyzet állt elő, hogy a futárküldetésről előbb folyt kutatás Bárány György révén a stockholmi svéd királyi hadilevéltárban, mint Bécsben.

1813–14 során tárulnak fel Széchenyi jellemének azon tulajdonságai, amelyek később megnehezítették előrejutását a császári hadseregben: kíméletlen őszintesége magával és másokkal szemben is, illetve a hadvezetés, sőt Ausztria államgépezete leplezetlen kritikája. Ács Tibor méltán emeli ki Széchenyi karrierjének megrekedésében azokat a róla született titkosrendőri jelentéseket, amelyek egészen a császárig eljutottak. Ezek a momentumok talán nagyobb hangsúllyal, esetleg a bécsi levéltárak vonatkozó iratanyagának feltárásával kerülhetek volna bemutatásra.

A lipcsei ténykedésénél kevésbé jelentősek voltak az 1814-es franciaországi hadjárat során kifejtett futárküldetései, viszont az ifjú Széchenyi számára óriási élményt nyújthatott nap mint nap találkozni kora nevezetes hadvezérével, elsősorban Blücherrel, aki nagy hatással volt rá. A katonadiplomáciai küldetések, majd

a bécsi kongresszus pezsgő társasági élete után következett az 1815-ös nápolyi hadjárat, amely fordulópont lehetett volna karrierjében, mivel ott, a szerző értékelése szerint, lehetősége nyílt volna a Mária Terézia-rend megszerzésére. Széchenyi azonban kritikus megjegyzéseivel valószínűleg saját maga vágta el útját az általa is áhított kitüntetéshez és az előléptetéshez.

Az 1815 utáni béke évtizedeiben kifejtett évtizedes szolgálatnak három fejezetet is szentel Ács Tibor. Ezekből az olvasóban hamar kialakulhat az a benyomás, hogy az ifjú kapitány bizony több időt töltött szabadságon, mint ezredénél, amely alighanem megbosszulta magát az áhított őrnagyi rang elérésénél. Amikor viszont Széchenyi teljes figyelmét a katonáskodásnak szentelte, akkor kitűnő és gondos századparancsnoknak bizonyult. Ezek viszont inkább epizódszerű fellángolások voltak a hosszadalmas utazások, távollétek között. Végül Simonyi ezredes, a „legvitézebb huszár” invitálta ezredébe, a Hessen-Homburg huszárokhoz a „legnagyobb magyart”. Simonyi meglehetősen ellentmondásos jelleméről is érdekes, igaz, némileg elfogult képet kapunk Széchenyi István szemüvegén keresztül. Végezetül, Magyarország szerencséjére, Széchenyi bekapcsolódása a politikai életbe megadta a végső lökést a hadseregből való kiválásra, amely 1826-ban következett be.

Ács Tibor nem csak a katonai pálya szikár tényeit sorakoztatja fel időrendben, hanem Széchenyi gondolkodásának fejlődését a katonaságról, katonai életről, továbbá számos hadügyi fejtegetését is tárgyalja. Mint mindenben, Széchenyi a katonáskodás területén is a lehető legmagasabb szintű tudást kívánta megszerezni, de végül a hadseregtől való eltávolodása meggátolta abban, hogy igazi hadtudóssá, katonai szakíróvá váljon. A szerző általában elkerülte azokat csapdákat, amely a biográfusra leselkednek, vagyis a bemutatott személyiség valós szerepének túlértékelését, teljesítményének önkéntelen felnagyítását. Különösen nehéz feladat volt ez egy olyan életpálya ismeretében, amelyet Széchenyi végül befutott.

A könyv a korábban említett néhány hiányosságon kívül korrekt feldolgozása Széchenyi katonaeletének. Ezen felül a szolgálatba lépés, az áthelyezések, különféle jelentések, szemlék, minősítések, szabadságolások és végül az elbocsátás dokumentumai révén nemcsak Széchenyi, hanem a korszak bármelyik császári-királyi tisztjének pályafutásához kö-

zelebb kerülhetünk. Széles körű kapcsolatai révén élénk táru a korszak császári-királyi katonai elitjének majdnem teljes spektruma. Betekintést kapunk az ezredek tisztí rangsorának világába, ahol az előrejutás nem elsősorban a katonai érdemeiktől, vagy a megbízható szolgálattól, hanem a családi kapcsolatoktól, a vásárlástól, vagy az uralkodói kegytől függött. Ma már, Réfi Attila tollából, rendelkezésünkre áll egy kitűnő, hamarosan könyv alakjában is megjelenő adattár a császári-királyi huszárság törzstiszti karáról a napóleoni korszakban, amelyre támaszkodva talán jobban el tudjuk helyezni Széchenyi István katonai teljesítményét is.

Végezetül néhány apróbb észrevétel: a 24. oldalon a szerző állításával ellentétben a győri csata előtt János főherceg nem kapott parancsot Károly főhercegtől, hogy ütközzön meg a franciákkal, e szükségtelen öszszecsapás megkockáztatása teljes mértékig János és tábornoki főnöke lelkén száradt. A 155. oldalon még

csak 1820-ban járunk, amikor Radetzky altábornagy eposzi jelzője már az „idős,” jóllehet akkor még igencsak élete derekán járt. A 181. oldalon cseh arisztokratának aposztrofált, nagy befolyású császári főhadsegéd, Kutschera altábornagy valójában közrendű származású volt, aki csak 1819-ben kapott *freiherr*i címet, és mindez némileg más megvilágításba helyezi Széchenyivel és a magyar arisztokráciával szembeni ellenérzéseit. A szövegben, különösen a lipcei csatát tárgyaló fejezetben, meglehetősen sok hibásan írt személynevet találunk, vagyis egy alaposabb szerkesztői átfűtés nem ártott volna az egyébként igényes, nagyszerű képanyaggal és jó térképekkel rendelkező könyvnek. A kiadó hibájául lehet még felróni azt a meglehetősen elterjedt gyakorlatot, hogy az illusztrációk lelőhelyét/jogtulajdonosát nem tüntetik fel; mely hiányosság akár kellemetlen jogi következményekkel is járhat.

Lázár Balázs

PETERCSÁK TIVADAR – BEREZ MÁTYÁS (SZERK.)

TUDOMÁNY ÉS HAGYOMÁNYŐRZÉS

A „Tudomány és hagyományörzés” című végvári konferencia előadásai
Eger, 2006. október 12–13.

Studia Agriensia 26.

(Dobó István Vármúzeum, Eger, 2008. 200 o.)

A magyarországi végvárok története kutatásának immáron több mint negyedszázada adnak fórumot, állandó keretet a kétévenként megrendezett vártörténeti konferenciák, amelyek előadásai az egeri Dobó István Vármúzeum kiadványaiban jelennek meg. Szerkesztőként az 1982-es kezdetektől oroszánrészt játszik e konferenciák megszervezésében, a konferenciák anyagának megjelentetésében *Petercsák Tivadar*, akinek segítő- és szerkesztőtársa, *Berez Mátyás* is régóta bábáskodik e valóban fontos rendezvények anyagainak közzététele felett. A vártörténeti műhelymunka rendszeres tanácskozásai fontos hozzájárulást jelentenek a magyarországi végvári rendszer kutatásához. A kétévenkénti rendezvények mindig más és más oldalról vizsgálják a magyarországi végvári rendszert, sohasem csak és kizárólag a várakkal kapcsolatos szűkebb hadi eseményekre korlátozódnak, hanem mindig

valamilyen meghatározott nézőpontból vizsgálódnak. Ennek megfelelően nem csak történetészek, hanem irodalomtörténetészek, művésztörténetészek, néprajzkutatók és más tudományágak kutatói is rendszeres résztvevői e tanácskozásoknak. Elismerve és hangsúlyozva a sokoldalú megközelítés fontosságát, véleményem szerint ugyanakkor elengedhetetlenül fontos a hagyományos hadtörténeti vizsgálat is, hiszen korántsem tekinthetők még teljesen feltártak a magyarországi várháborúk, hogy csak a jobban kutatott szulejmáni korszakból az 1543-as szultáni hadjáratra, vagy a XVII. századból az 1663–1664-es háború alig feltárt részleteire utaljunk, de ugyanígy kínál még jócskán feldolgozni való munkát a tizenöt éves háború, s a visszafoglaló háború is. A végvári rendszer kutatása kapcsán meg kell említenünk azt is, hogy jóllehet a klasszikus várháborúkkal foglalkozó néhai kedves tanárom, Szántó